วารสารปราชญ์ประชาคม
ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2569
Journal of Scholar Community
Vol.4 No.1 January-February 2026

แนวทาง การส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชน ในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย

สมคิด บับภาเอก [1]
สุขพัฒน์ อนนท์จารย์ [2]
วีรนุช พรมจักร์ [3*]

รับบทความ: 18 เมษายน 2568 แก้ไขบทความ: 4 มิถุนายน 2568 ตอบรับบทความ: 27 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย 2) เปรียบเทียบระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) ศึกษาแนวทางในการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 297 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้นและสุ่มแบบเจาะจง ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า 1) ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มิติที่ได้รับค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง 2) การเปรียบเทียบระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และพื้นที่การทำงาน มีผลต่อระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์ในตำแหน่งไม่มีความแตกต่างกัน และ 3) แนวทางในการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย พบว่า การจัดอบรมความรู้เรื่องสิทธิ หน้าที่ และโครงสร้างการปกครอง การจัดเวทีประชาคม การใช้สื่อสารมวลชนท้องถิ่นในการเผยแพร่ความรู้ทางการเมือง และการเป็นแบบอย่างของผู้นำในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใส เป็นโมเดล “CIVIC” ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ C – Civic Education, I – Integrity Role Model, V – Voice Platform, I – Inclusive Participation และ C – Community Empowerment เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในระดับชุมชน

คำสำคัญ: การส่งเสริม วิถีความเป็นพลเมือง ผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วม

[1] นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
[2-3] อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
[*] อีเมล: weranuch13032525@gmail.com

Guidelines for Promoting Civic Engagement among Community Leaders in Pha khao District, Loei Province

Somkid Bubbha-ek [1]
Sukhaphat Anonjarn [2]
Weernuch Promjak [3*]

Abstract

This research aimed to: (1) study the level of civic engagement promotion among community leaders in Pha Khao District, Loei Province; (2) compare the levels of civic engagement promotion classified by personal factors; and (3) explore guidelines for promoting civic engagement among community leaders in the district. This quantitative research employed a questionnaire administered to a sample of 297 individuals, selected through stratified and purposive sampling techniques.

The quantitative findings revealed that: (1) the overall level of civic engagement promotion among community leaders was high, with the highest mean score found in the dimension of political participation. (2) comparison based on personal factors showed that age, educational level, and area of service had statistically significant effects on civic engagement promotion at the 0.05 level ($p < .05$), while gender, position, and experience in the role showed no significant differences ($p > .05$); and (3) the proposed guidelines for promoting civic engagement included organizing training on rights, duties, and governance structure, conducting community forums, using local mass media to disseminate political knowledge, and encouraging leaders to serve as role models of morality, ethics, and transparency. These elements formed the "CIVIC" model comprising five components: C – Civic Education, I – Integrity Role Model, V – Voice Platform, I – Inclusive Participation, and C – Community Empowerment, which could serve as a framework for enhancing civic engagement at the community level.

Keywords: Civic Promotion, Civic Engagement, Community Leaders, Political Pa

[1] Student, Master of Political Science program, MahamakutBuddhist University, Sri Lan Chang Campus
[2] -[3] Lecturer, Master of Political Science program, Mahamakut Buddhist University, Sri Lan Chang Campus
[*] Email: weranuch13032525@gmail.com

บทนำ

ในยุคที่ประเทศไทยกำลังเดินหน้าเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตยนับเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐต้องดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่เท่านั้น หากยังต้องมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบ การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและสังคมอย่างสร้างสรรค์ (สุพจน์ กาญจนหัตถกิจ, 2560) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้เน้นย้ำบทบาทของพลเมืองไว้อย่างชัดเจน ทั้งในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย หมวด 4 ว่าด้วยหน้าที่ของปวงชน และหมวด 6 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ ที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) ผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ขับเคลื่อนแนวคิดความเป็นพลเมืองไปสู่ประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากเป็นผู้ใกล้ชิด เข้าใจบริบทของชุมชน และสามารถถ่ายทอดความรู้และค่านิยมทางประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Freire, 1970; สายใจ พิมลศรี, 2564) กระบวนการส่งเสริมพลเมืองจึงไม่ควรเป็นหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรเป็น “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” (Participatory Learning) ที่ผู้นำชุมชนสามารถส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และทักษะพลเมืองแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง (Print, 2007)

อำเภอผาขาว จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น ผู้นำชุมชนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญทั้งในการจัดการทรัพยากร การประสานงานกับหน่วยงานรัฐ และการเป็นตัวกลางระหว่างภาครัฐกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการผลักดันนโยบายพัฒนาท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในระดับรากหญ้า (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอผาขาว, 2566) นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มของชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน ที่เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมระดับฐานราก

อย่างไรก็ตาม แม้อำเภอผาขาวจะมีความเข้มแข็งในด้านโครงสร้างชุมชนและบทบาทของผู้นำท้องถิ่น แต่ยังพบข้อจำกัดสำคัญในด้านการส่งเสริม “วิถีความเป็นพลเมือง” (Civic Engagement) ในระดับชุมชน โดยเฉพาะการขาดแคลนหลักสูตรหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิ หน้าที่ และความเข้าใจต่อกระบวนการทางการเมืองที่เข้าถึงได้ง่าย ขาดการประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่องระหว่างรัฐกับภาคประชาชน และขาดทักษะการสื่อสารทางพลเมืองในระดับฐานราก ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงอยู่ในกรอบจำกัด เช่น การเข้าร่วมประชุมประชาคมแบบมีเงื่อนไข หรือการเสนอความคิดเห็นเพียงบางกลุ่ม ขาดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและสร้างสรรค์ (ศิริลักษณ์ พรมบังเกิด และคณะ, 2565; สิริกาญจน์ เอี่ยมอาจหาญ, 2564)

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย ตลอดจนศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมบทบาทพลเมือง

ของผู้นำ อาทิ อายุ การศึกษา และพื้นที่การปฏิบัติงาน ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาผู้นำให้สามารถเป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยคาดว่าผลการวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนาโมเดลเชิงนโยบายที่สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่ลักษณะเดียวกันในอนาคต

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ระดับการส่งเสริมในมิติต่าง ๆ ที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ การมีส่วนร่วม การสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชน และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ตลอดจนเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเชิงนโยบาย เพื่อยกระดับศักยภาพของผู้นำชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนประชาธิปไตยในระดับรากฐานได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย
2. เพื่อเปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะในการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนอำเภอผาขาว จังหวัดเลย

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดความเป็นพลเมืองและสิทธิ และหน้าที่ (Citizenship: Rights & Duties) การส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนควรตั้งอยู่บนความเข้าใจ “พลเมือง” ในฐานะผู้มี สิทธิ หน้าที่ และความผูกพันต่อส่วนรวม โดยเฉพาะกรอบที่อธิบายพัฒนาการของสิทธิพลเมือง (civil rights) สิทธิการเมือง (political rights) และสิทธิทางสังคม (social rights) ซึ่งช่วยให้วิเคราะห์ได้ว่า ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ “ตัวกลาง” ระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างไร ทั้งในการผลักดันสิทธิ การเข้าถึงสวัสดิการ และการยกระดับการมีส่วนร่วมในพื้นที่ (Marshall, 1950) นอกจากนี้ วรรณกรรมร่วมสมัยมองความเป็นพลเมืองเป็น “การปฏิบัติ” (citizenship as practice) ที่เกิดผ่านการลงมือทำในชีวิตประจำวัน เช่น การร่วมตัดสินใจสาธารณะ การเฝ้าระวังอำนาจ และการรับผิดชอบต่อชุมชน ซึ่งเหมาะกับบริบทท้องถิ่นที่ผู้นำชุมชนต้องสร้างแบบอย่างทางจริยธรรมและความรับผิดชอบสาธารณะ (Isin & Turner, 2002)

ทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital Theory) การทำให้ผู้นำชุมชน “มีวิถีพลเมือง” เข้มแข็ง มักพึ่งพาทุนทางสังคมในรูปของความไว้วางใจ เครือข่าย และบรรทัดฐานร่วม เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้การร่วมมือทำกิจกรรมสาธารณะเกิดขึ้นได้จริง ลดต้นทุนการประสานงาน และเพิ่มพลังต่อรองของชุมชน (Putnam, 1993, 2000) ในอีกมุมหนึ่ง ทุนทางสังคมยังสัมพันธ์กับ “อำนาจ” และ “โอกาส” ที่ไม่เท่ากันในเครือข่าย ดังนั้นการส่งเสริมวิถีพลเมืองควรออกแบบให้ผู้นำชุมชนเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเปราะบางเข้ามาอยู่ในเครือข่ายและเข้าถึงทรัพยากร ไม่ให้ทุนทางสังคมกลายเป็นการผูกขาดโดยคนบางกลุ่ม (Bourdieu, 1986) กล่าวได้ว่า หากผู้นำ

ชุมชนสามารถเพิ่มทั้งเครือข่ายแบบเหนียวแน่นในชุมชน (bonding) และเครือข่ายเชื่อมโยงหน่วยงานภายนอก (bridging) จะช่วยให้การขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะในอำเภอผาขาวมีความต่อเนื่องและเป็นระบบมากขึ้น (Putnam, 2000)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและระดับการมีส่วนร่วม (Citizen Participation) การส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองต้องแปลเป็น “กลไกการมีส่วนร่วม” ที่จับต้องได้ โดยกรอบ “บันไดการมีส่วนร่วม” ชี้ว่าไม่ใช่ทุกกระบวนการที่เรียกว่ามีส่วนร่วมจะมีอำนาจจริง บางระดับเป็นเพียงการให้ข้อมูลหรือสร้างภาพลักษณ์ แต่ระดับที่พัฒนาความเป็นพลเมืองได้จริง คือ ระดับที่ประชาชนมีอำนาจต่อรอง ร่วมตัดสินใจ และควบคุมกำกับ (Arnstein, 1969) ขณะที่กรอบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเสนอให้มองการมีส่วนร่วมเป็นหลายมิติ เช่น การร่วมตัดสินใจ การร่วมลงมือทำ การร่วมรับผลประโยชน์ และการร่วมประเมินผล ซึ่งช่วยออกแบบบทบาทของผู้นำชุมชนในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน (Cohen & Uphoff, 1980) ดังนั้น แนวทางในพื้นที่ควรยกระดับเวทีชุมชนจาก “มารับฟัง” ไปสู่ “ร่วมกำหนดปัญหา–ออกแบบทางเลือก–ติดตามผล” เพื่อให้วิถีพลเมืองของผู้นำชุมชนเป็นทั้งทักษะ กระบวนการ และวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น (Arnstein, 1969; Cohen & Uphoff, 1980)

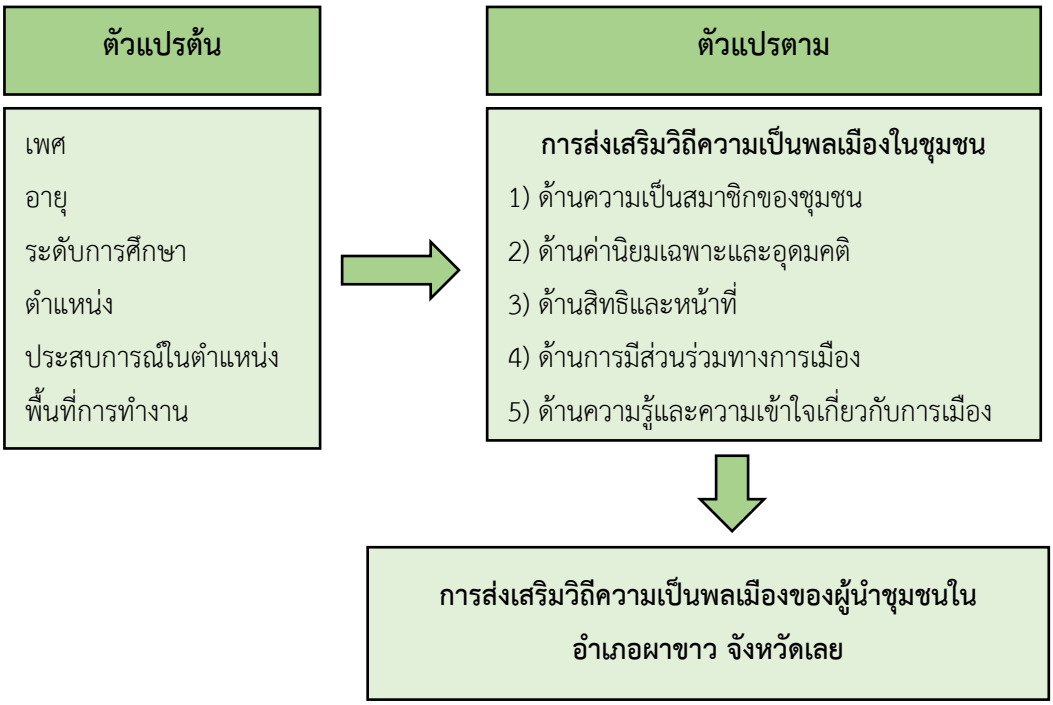
แนวคิดการเสริมพลังอำนาจและการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ (Empowerment & Critical Consciousness) วิถีความเป็นพลเมืองไม่ได้เกิดจากการรณรงค์เชิงคำขวัญเท่านั้น แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ที่ทำให้คน “ตระหนักรู้–คิดเป็น–ร่วมกำหนดชะตาร่วมกัน” แนวคิดการศึกษาปลดปล่อยเน้นการสร้าง “จิตสำนึกเชิงวิพากษ์” (critical consciousness) ผ่านการตั้งคำถามกับโครงสร้างปัญหาและความไม่เป็นธรรม ซึ่งเหมาะกับบทบาทผู้นำชุมชนในการชวนชุมชนอ่านสถานการณ์ วิเคราะห์นโยบาย และต่อรองอย่างมีเหตุผล (Freire, 1970) ขณะเดียวกัน แนวคิดเสริมพลังอำนาจมองผลลัพธ์เป็นทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน เช่น ความเชื่อมั่นในความสามารถร่วม (collective efficacy) ทักษะการจัดการทรัพยากร และการมีเสียงในกระบวนการตัดสินใจ (Zimmerman, 2000) ดังนั้น การส่งเสริมวิถีพลเมืองของผู้นำชุมชนควรออกแบบกิจกรรมที่ “ฝึกทำจริง” เช่น โครงการสาธารณะขนาดเล็ก การทำแผนชุมชน การเฝ้าระวังงบประมาณ และการประเมินนโยบายในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงพลเมืองอย่างต่อเนื่อง (Freire, 1970; Zimmerman, 2000)

แนวคิดธรรมาภิบาลและการกำกับดูแลร่วม (Good Governance & Collaborative Governance) ในบริบทท้องถิ่นไทย การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนเชื่อมโยงอย่างยิ่งกับ “ธรรมาภิบาล” เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม และประสิทธิผล ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการประเมินคุณภาพการนำและคุณภาพกระบวนการสาธารณะ (UNDP, 1997) ขณะเดียวกัน ปัญหาชุมชนจำนวนมากต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่าย (รัฐ–ท้องถิ่น–เอกชน–ประชาสังคม) แนวคิดการกำกับดูแลร่วมอธิบายเงื่อนไขความสำเร็จ เช่น การออกแบบเวทีร่วมตัดสินใจ ความไว้ใจระหว่างภาคส่วน ภาวะผู้นำอำนวยกระบวนการ และการสร้างผลลัพธ์ระยะสั้นเพื่อรักษาแรงจูงใจ (Ansell & Gash, 2008) ดังนั้น การส่งเสริมวิถี

พลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาวควรมุ่งพัฒนา “ผู้นำแบบผู้ประสานพลัง” (facilitative leader) ที่ทำให้ชุมชนมีข้อมูล มีเวที มีข้อตกลงร่วม และมีระบบติดตามตรวจสอบ เพื่อให้การพัฒนาท้องถิ่นเกิดขึ้นบนฐานความรับผิดชอบร่วมและความชอบธรรมทางสังคม (Ansell & Gash, 2008; UNDP, 1997)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดความเป็นพลเมืองและการมีส่วนร่วมเป็นฐาน อธิบายวิถีพลเมืองของผู้นำชุมชนผ่านการร่วมคิด–ร่วมตัดสินใจ–ร่วมลงมือทำ–ร่วมติดตามผล (Marshall, 1950; Arnstein, 1969; Cohen & Uphoff, 1980) กำหนดกระบวนการส่งเสริมเป็นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการและการเสริมพลัง ให้ผู้นำตระหนักรู้วิเคราะห์ปัญหา และขับเคลื่อนสาธารณะอย่างมีเหตุผล (Freire, 1970; Zimmerman, 2000) ใช้ทฤษฎีทุนทางสังคมอธิบายกลไกความไว้วางใจ เครือข่าย และบรรทัดฐานความร่วมมือที่ทำให้การรวมกลุ่มและการประสานงานเกิดผลจริง (Bourdieu, 1986; Putnam, 1993, 2000) ผลลัพธ์คาดหวังคือผู้นำชุมชนมีวิถีพลเมืองเข้มแข็ง นำไปสู่ธรรมาภิบาลและการกำกับดูแลร่วมที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วม (UNDP, 1997; Ansell & Gash, 2008) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย เพื่อศึกษาระดับ เปรียบเทียบ และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองอย่างเป็นระบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล (Check List) ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมือง (Likert Scale 5 ระดับ) ครอบคลุม 5 ด้าน ข้อเสนอแนะ (คำถามปลายเปิด)

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดำเนินการดังนี้ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC ≥ 0.50) ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างใกล้เคียง (30 คน) วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วย Cronbach's Alpha (ค่าที่ได้ = 0.96)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดยขออนุญาตและประสานงานในพื้นที่ แจกและรวบรวมแบบสอบถามโดยตนเอง ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test สำหรับเปรียบเทียบ 2 กลุ่ม ANOVA สำหรับเปรียบเทียบมากกว่า 2 กลุ่ม และทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Scheffe การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากคำถามปลายเปิด

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา: Frequency, Percentage, Mean, SD สถิติเชิงอนุมาน: Independent t-test, One-way ANOVA, Scheffe การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย

จากการศึกษาลักษณะทั่วไปของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศชาย จำนวน 200 คน คิดเป็นร้อยละ 67.34 ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทที่เพศชายมีส่วนร่วมในตำแหน่งหรือหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนมากกว่าเพศหญิงในบริบทของพื้นที่ศึกษานี้ ในด้านอายุกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดคือกลุ่ม อายุระหว่าง 51–60 ปี จำนวน 132 คน คิดเป็นร้อยละ 44.44 แสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความมั่นคงทางสังคม และมักได้รับความไว้วางใจจากชุมชน สำหรับระดับการศึกษา พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาในระดับ มัธยมศึกษา จำนวน 143 คน คิดเป็นร้อยละ 48.15 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้ผู้นำส่วนหนึ่งอาจไม่ได้มีการศึกษาระดับสูง แต่ยังสามารถมีบทบาทสำคัญในการนำชุมชนได้ โดยอาศัยประสบการณ์และการยอมรับจากคนในพื้นที่ ในด้านตำแหน่ง พบว่ากลุ่มที่มีบทบาทมากที่สุดคือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/สารวัตรกำนัน/แพทย์ประจำตำบล จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 58.25 สะท้อนว่าการดำเนินงานส่งเสริมความเป็นพลเมืองส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการในพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับประชาชน และเมื่อพิจารณาพื้นที่การทำงาน พบว่าผู้นำส่วนใหญ่

อยู่ในพื้นที่ ตำบลผาขาว จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 29.97 ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของอำเภอ และมักมีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมพลเมืองหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าตำบลอื่น

ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในชุมชน ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในชุมชนจำแนกตาม 5 มิติหลัก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.57) สะท้อนถึงการมีบทบาทของผู้นำและกลไกในชุมชนในการส่งเสริมคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีอย่างต่อเนื่องและครอบคลุม มิติที่ 4: ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้รับค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.61) แสดงให้เห็นถึงการส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทเชิงรุกในการเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบอำนาจรัฐ รองลงมาคือ มิติที่ 1: ความเป็นสมาชิกของชุมชน ($\bar{x}$ = 4.59) สะท้อนถึงการเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย มิติที่ 2, 3 และ 5 มีระดับใกล้เคียงกัน ($\bar{x}$ = 4.29–4.30) ซึ่งอยู่ในระดับ “มาก” แสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังค่านิยมที่ดี การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และการเมือง แต่ยังมีช่องว่างในการปรับปรุงโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน และความเข้าใจในนโยบายสาธารณะ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้มีบทบาทในชุมชนสามารถส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในทุกมิติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

2. เปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยช่วงอายุ ระดับการศึกษา และพื้นที่การทำงาน มีผลต่อระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p < 0.05$) แสดงว่า ผู้นำชุมชนในกลุ่มช่วงอายุที่แตกต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกัน และพื้นที่การทำงานต่างกัน มีการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัย เพศ, ตำแหน่ง และประสบการณ์ในตำแหน่ง ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองด้านสิทธิและหน้าที่ ของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย

ข้อเสนอแนะแนวทางเชิงคุณภาพที่ได้จากการวิเคราะห์คำตอบปลายเปิด ผู้นำชุมชนเสนอแนวทางสำคัญ เช่น การจัดเวทีประชาคมอย่างสม่ำเสมอ การจัดอบรมความรู้เรื่องสิทธิ หน้าที่ และโครงสร้างทางการเมือง การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการยึดหลักประโยชน์ส่วนรวม การใช้สื่อสารมวลชนท้องถิ่นในการเผยแพร่ข่าวสารการเมือง และการมีแบบอย่างที่ดีของผู้นำในเรื่องความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม บทบาทของผู้นำชุมชนคือกลไกสำคัญในการสร้างพลเมืองประชาธิปไตยระดับรากหญ้างานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทเชิงโครงสร้าง (เป็นผู้ให้ความรู้ สร้างพื้นที่แสดงออก) และเชิงวัฒนธรรม (เป็นแบบอย่าง สร้างค่านิยมร่วม) ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตยในระดับชุมชน โดยสรุปเป็นโมเดล “CIVIC”

ภาพที่ 2 CIVIC โมเดล

1. Community Engagement ผู้นำควรกระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การประชาคม การพัฒนาท้องถิ่น การป้องกันปัญหาทางสังคม ฯลฯ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

2. Identity Awareness การส่งเสริมให้คนในชุมชนภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีความเข้าใจว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่

3. Values Promotion ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรม โปร่งใส และยึดถือค่านิยมประชาธิปไตย ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการอยู่ร่วมกัน

4. Inclusive Participation ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ

5. Civic Knowledge ผู้นำควรถ่ายทอดความรู้เรื่องสิทธิ หน้าที่ กฎหมายท้องถิ่น และการเมืองเพื่อให้คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในอำเภอผาขาว จังหวัดเลย อยู่ในระดับ มาก โดยเฉพาะมิติที่ 4 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง และมิติที่ 1 ด้านความเป็นสมาชิกของชุมชน แสดงให้เห็นว่า ผู้นำมีบทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง มีการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเน้นสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วย แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพลเมืองควรมีบทบาททั้งในด้านการตัดสินใจ การรับรู้ และการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐ (Pateman, 1970) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการที่ผู้นำชุมชนในพื้นที่ศึกษามีบทบาทในการจัดเวทีประชาคม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และนโยบายสาธารณะในพื้นที่ อีกทั้ง

ยังสอดคล้องกับ แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) ของ Putnam (1993) ซึ่งกล่าวถึงความไว้วางใจ การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของพลเมืองในกิจกรรมของชุมชน เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมประชาธิปไตย จากข้อมูลที่พบว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 51–60 ปี และมีบทบาทใกล้ชิดกับประชาชนในระดับตำบล เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือแพทย์ประจำตำบล ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของทุนทางสังคมเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ที่มีอยู่จริงในชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ วรรณภา วงศ์ฉลาด (2564) ที่ศึกษาการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในพื้นที่ชนบท พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของประชาธิปไตย โดยเฉพาะเมื่อผู้นำสามารถทำหน้าที่เป็นต้นแบบ สื่อกลาง และผู้กระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของอำเภอผาขาว จังหวัดเลย ที่พบว่าผู้นำมีบทบาททั้งในเชิงปฏิบัติการและเชิงวัฒนธรรม

2. จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยช่วงอายุ ระดับการศึกษา และพื้นที่การทำงาน ของผู้นำชุมชนมีผลต่อระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมือง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p < 0.05$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทั้งสามมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในรูปแบบที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยช่วงอายุ กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีอายุระหว่าง 51–60 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 44.44) มักมีประสบการณ์การทำงานสูง และได้รับการยอมรับจากชุมชนสูงกว่ากลุ่มอายุน้อยกว่า ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Erikson’s Psychosocial Development Theory ที่ระบุว่าในช่วงอายุ “middle adulthood” บุคคลมีแนวโน้มที่จะพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน ซึ่งแสดงออกผ่านการมีส่วนร่วมและความเป็นผู้นำที่เด่นชัด ระดับการศึกษา แม้ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 48.15) แต่กลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่า เช่น ระดับปริญญาตรีขึ้นไป มักมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในลักษณะที่ใช้ข้อมูล ความรู้ และเหตุผลมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Freire (1970) – Critical Consciousness Theory ที่เน้นให้พลเมืองต้องมีการตระหนักรู้และมีความเข้าใจในโครงสร้างทางสังคมเพื่อสามารถมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณได้อย่างแท้จริง พื้นที่การทำงานผู้นำที่ทำงานในพื้นที่ศูนย์กลางของอำเภอ เช่น ตำบลผาขาว มีระดับการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองสูงกว่าพื้นที่อื่น ซึ่งอาจเป็นเพราะการเข้าถึงแหล่งข้อมูล การอบรม และกิจกรรมทางการเมือง-สังคมมีความถี่และต่อเนื่องมากกว่า สอดคล้องกับแนวคิด Ecological Systems Theory ของ Bronfenbrenner ซึ่งเน้นว่าปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อมหลายระดับจะส่งผลต่อพฤติกรรมของเขา โดยเฉพาะระดับ "microsystem" และ "exosystem" ที่มีบทบาทโดยตรงในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วม ในทางกลับกัน ปัจจัย เพศ, ตำแหน่ง, และประสบการณ์ในตำแหน่ง กลับไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) แสดงว่าปัจจัยเหล่านี้อาจไม่มีบทบาทสำคัญในบริบทของการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในพื้นที่ศึกษา ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่าความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติของผู้นำในการส่งเสริมพลเมือง มิได้ขึ้นอยู่กับบทบาททางเพศหรืออายุงานเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับเจตจำนงและความสัมพันธ์กับชุมชนมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมความเป็นพลเมืองสำหรับสังคมไทย มีจุดมุ่งหมายหลัก

คือ เพื่อพัฒนาตัวแบบในการสร้างความเป็นพลเมืองและประสิทธิภาพทางการเมืองของพลเมือง การวิจัยใช้แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) โดยใช้กระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Public Policy Process) เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 4 แห่ง ในแต่ละพื้นที่มีกลุ่มทดลอง จำนวน 60 คน ได้รับการวัดเพื่อประเมินระดับความเป็นพลเมืองในช่วงเวลาก่อนและหลัง (pre-test and post-test) เข้าร่วมกระบวนการพัฒนานโยบาย ใช้วิธีการทางสถิติทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและวิเคราะห์ระดับความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองและประสิทธิภาพทางการเมือง โดยนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการอธิบายผลที่ได้จากการวิเคราะห์ทางสถิติข้อมูลที่ได้จากทั้งการวิเคราะห์ทางสถิติและข้อมูลเชิงปริมาณ ได้นำมาสังเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวแบบในการสร้างความเป็นพลเมืองและประสิทธิภาพทางการเมือง ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ตัวแบบการพัฒนากระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (Model of Participatory Public Policy Development Process) สามารถพัฒนาความเป็นพลเมืองและประสิทธิภาพทางการเมืองให้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้น และยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความเป็นพลเมืองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพทางการเมือง ตัวแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ การสร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่าง ภาคพลเมืองและ อปท. ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ การมีประเด็นสาธารณะที่ต้องพัฒนาความร่วมมือของหน่วยรับนโยบาย อปท. เป็นหน่วยจัดการหลัก ภาวะผู้นำของผู้บริหารท้องถิ่น มีหน่วยงานเป้าหมายที่จะเสนอนโยบาย และพลเมืองที่เข้าร่วมกระบวนการมีสัดส่วนของผู้กระตือรือร้นสูง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีองค์กรทางวิชาการเป็นหน่วยเชื่อมประสานระหว่างภาคพลเมืองและภาครัฐ และรูปแบบของกระบวนการที่ใช้เทคนิคในการมีส่วนร่วม

3. แนวทางการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การพัฒนาความรู้และความเข้าใจทางการเมืองของผู้นำชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระดับรากหญ้า โดยเฉพาะในบริบทของอำเภอผาขาว จังหวัดเลย ซึ่งยังขาดเวทีการเรียนรู้เชิงระบบ การส่งเสริมวิถีพลเมืองจึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้พื้นฐานทางการเมืองแก่ผู้นำชุมชนผ่าน หลักสูตรอบรมที่เข้าใจง่ายและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน แนวทางสำคัญ คือ การจัดอบรมให้ผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครอง โครงสร้างอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงกลไกการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและชาติ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Paulo Freire (1970) ที่เชื่อว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเกิดจากการตั้งคำถาม การวิพากษ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การจัดกิจกรรม เช่น การจำลองการประชุมสภาท้องถิ่น เวทีสาธารณะ และการแสดงบทบาทสมมุติ จะช่วยให้ผู้นำชุมชนเข้าใจประเด็นทางการเมืองได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถถ่ายทอดต่อไปยังประชาชนในภาษาที่เข้าใจง่าย นอกจากนี้ แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักการของ Civic Education ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ (Civic Knowledge) ทักษะพลเมือง (Civic Skills) และเจตคติประชาธิปไตย (Civic Dispositions) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนา

“พลเมืองที่มีคุณภาพ” (Center for Civic Education, 2003) งานวิจัยของ รัชฎากร เอี่ยมอำไพ และคณะ (2564) ยังยืนยันว่าการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนและผู้นำเกิดการตระหนักรู้และสร้างเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งทำให้ความเข้าใจทางการเมืองฝังลึกและต่อเนื่องในวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน ดังนั้น แนวทางการส่งเสริมด้านนี้ควรเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะ และกระบวนการมีส่วนร่วมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ เป็นผู้นำทางความคิด และเป็นต้นแบบของการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้นำชุมชนอำเภอผาขาวส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองโดยรวมอยู่ระดับ “มาก–มากที่สุด” ประเด็นที่เด่นที่สุดคือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และ ความเป็นสมาชิกของชุมชน สะท้อนความตื่นตัวเชิงพลเมือง การส่งเสริมครอบคลุมครบ 5 มิติ ได้แก่ สมาชิกชุมชน–ค่านิยม/อุดมคติ–สิทธิและหน้าที่–มีส่วนร่วมทางการเมือง–ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองปัจจัยส่วนบุคคลที่สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ($p<0.05$) คือ เพศ อายุ การศึกษา ตำแหน่ง โดยผู้ชาย อายุ 51–60 ปี และการศึกษาสูงกว่า ม.ปลาย มีแนวโน้มส่งเสริมสูงกว่า ข้อเสนอเชิงคุณภาพ ได้แก่ จัดเวทีประชาคมสม่ำเสมอ อบรมสิทธิ–หน้าที่/โครงสร้างการเมือง ส่งเสริมคุณธรรม ใช้สื่อท้องถิ่น และผู้นำต้องโปร่งใสมีส่วนร่วม สรุปเป็นโมเดล CIVIC: Community Engagement, Identity Awareness, Values Promotion, Inclusive Participation, Civic Knowledge เพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตยระดับรากหญ้า

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองในระดับตำบล โดยบูรณาการการศึกษา อบรม และเวทีสาธารณะ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีของประชาชนในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการปกครอง กศน. หรือสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ควรสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรในการจัดอบรมผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้นำสามารถเป็นต้นแบบในการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. จัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้พลเมืองท้องถิ่น” ในแต่ละตำบล เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นำกับประชาชนในด้านการเมือง การบริหารงานชุมชน และสิทธิมนุษยชน

4. กำหนดให้มีการประเมินสมรรถนะด้านการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลการปฏิบัติงาน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือสมาชิกสภาท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักและความรับผิดชอบต่อบทบาทด้านนี้อย่างจริงจัง

5. บูรณาการแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเข้ากับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เพื่อให้ความเป็นพลเมืองเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ทางการเมืองของผู้นำชุมชนในเชิงลึก ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อให้ได้ภาพเชิงกระบวนการของการเรียนรู้และการถ่ายทอดวิถีพลเมืองในบริบทของแต่ละพื้นที่

2. เปรียบเทียบการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่ชนเผ่า หรือพื้นที่ชายแดน เพื่อวิเคราะห์บทบาทของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับพฤติกรรมทางการเมือง

3. ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการส่งเสริมวิถีความเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนกับพฤติกรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อประเมินผลกระทบของบทบาทผู้นำต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมในระดับชุมชน

4. พัฒนาแบบจำลองหรือเครื่องมือประเมินสมรรถนะด้านการเป็นพลเมืองของผู้นำชุมชนกับบริบท โดยอาศัยองค์ประกอบจากแนวคิด Civic Education, Leadership Development และ Political Efficacy

5. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองผ่านเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน เฟซบุ๊กกลุ่มหมู่บ้าน หรือแอปพลิเคชัน เพื่อเพิ่มช่องทางในการพัฒนาความรู้ทางการเมืองในยุคดิจิทัล

บรรณานุกรม

ถวิลวดี บุรีกุล, ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, วรากรณ์ สามโกเศศ, ธนพันธ์ ไล่ประกาย และวิภาดา สุรพจน์. (2564). *การสร้างเสริมพลเมืองประชาธิปไตย: บทเรียนจากต่างประเทศสู่การออกแบบนโยบายสำหรับประเทศไทย.* สถาบันพระปกเกล้า.

รัชฎากร เอี่ยมอำไพ, ธัชชนันท์ อิศรเดช และสุรพล สุยะพรหม. (2564). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย. *วารสารวิชาการทางรัฐศาสตร์*, 12(1), 45–59.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1–127.

วรรณภา วงศ์ฉลาด. (2564). การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในสถานศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 18(2), 1–16.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580).* สำนักงาน.

สายใจ พิมลศรี. (2564). บทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างพลเมืองประชาธิปไตย: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์, 13*(1), 55–72.

สุพจน์ กาญจนหัตถกิจ. (2560). *การส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory, 18*(4), 543–571.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners, 35*(4), 216–224.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development, 8*(3), 213–235.

Center for Civic Education. (2003). *Civic education: A guidebook for secondary schools*. Calabasas. Center for Civic Education.

Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Print, M. (2007). Citizenship Education and Youth Participation in Democracy. *British Journal of Educational Studies, 55*(3), 325–345. https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2007.00382.x

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder and Herder.

Isin, E. F., & Turner, B. S. (Eds.). (2002). *Handbook of citizenship studies*. SAGE.

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class*. Cambridge University Press.

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

United Nations Development Programme. (1997). *Governance for sustainable human development: A UNDP policy document*. UNDP.

Zimmerman, M. A. (2000). Empowerment theory: Psychological, organizational and community levels of analysis. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *Handbook of community psychology* (pp. 43–63). Springer.